

Tiyatro

Göktaşı «Meteor» ve bir kaç söz

İsmail Hakkı KAYTANLI

BÜYÜK Tiyatro'da bir zamandanberi Dürrenmatt'ın Göktaşı — Meteor — yapıtı oynuyor. Göktaşının, özetele konusu şu: Nobel armağanı kazanmış, ünlü bir yazarın öldüğü, tüm duyurma araçlarıyla duyurulur. Onu tanıyan, dostları ve ilişki kurduğu insanlar, çelenkler hazırlayarak, - Yoksulken kaldığı evine - Gelirler ama, ölümüyle karşılaşacaklarına, dirisiyle karşılaşılır. Yazar, ölmek istemiyor, ölmek istemekte, bunun için dünyayla olan bağlarını da, kendi eliyle koparmaktadır. Hattâ, bu düşünceyle tüm servetini de sobada yakar.

Onun yanına gelen bir çok insan ölümü bulur amma, ünlü «Tek gerçek şey olan ölüm» ü bir türlü bulamaz. Tıp profesörü için bu bir skandaldır amma, din çevrelerine göre de bu, tanrısal bir kutluluktur. Oyun da, bu arayış içinde başlar ve kesin bir sonuca varmadan - hatâ ünlü yazarın «ben ne zaman gebereceğim» demesine karşın - sonlanır.

Kuşkusuz Dürrenmatt, iyi bir tiyatro yazarıdır, kuşkusuz Dürrenmatt kendi toplumuna oyun bakımından çok şeyler getirmiştir. Kuşkusuz Dürrenmatt kuramsal bir tiyatro oyunundan çok, yaşantıyı tiyatroya, sahneye getiren - I - adamdır. Adamdır amma...

İşte bu amma, üzerinde biraz durmak gerekir. Anlaşıyor ki Dürrenmatt, Göktaşı güldürüsünde Para - aşk Bilim üçlüsünü, kendi anlayışı içinde seyirciye vermiş, Özdemir Nutku beyin deyişle, kuramsal bir tiyatrodan çok, yaşantıyı olduğu gibi sahneye aktarmağa çalışmıştır.

Önce burada şunu hatırlamak gerekir. Sanatın bir çok tanımları vardır, sanatı her sanatçı, kendi anlayış sınırları içinde tanımlar amma, öyle de olsa, sanatın, sanatçının bir takım özellikleri vardır ki, bunlar, sanat ve sanatçı ne kadar ayrı tanımlanırsa tanımlansın, değişmez. Savın Özdemir Nutku Dürrenmatt ve oyunları için: «Onun için sahne, kuramların ortaya koyduğu bir yer değil, dünyayı ve bu dünyayı ortaya çıkartan, insanları gösteren bir aynadır.» -2- diyor. Bu, yanlış anlamıyorsam şu demektir: Dürrenmatt için tiyatro, hayatın olduğu gibi, sahneye aktarılmasıdır. Oysa ki sanat, dünya olaylarının sanatçının penceresinden, görünüşüdür. Dünyadaki hiç bir olay, olduğu gibi, sahneye, şiire, romana, öyküye vb. sanat dallarına aktarılamaz. O, mutlaka sanatçının süzgecinden, sanat görüşü ve anlayışından geçer. Öyle ol saydı sanat, bir fotoğraf makinesinin objektifi olmaktan kurtulmaz, sanatçı da bir fotoğrafçı olmaktan ilerlemezdi. Oysaki ne sanat bir objektif ne de sanatçı bir fotoğrafçıdır dünyadaki olayları olduğu gibi - değiştirmeden - aksettiren... Sanırım, Tezsiz oyun yazmak başka, dünyadaki olayları olduğu gibi, hiç amma hiç değişikliğe uğratmadan sahneye getirmek yine başkadır. Ya, Dürrenmatt, ya da onu Türkçeye aktaran yapılmaktadır bu konuda... Öyle olsaydı, herkes sanatçı olurdu. Öyle ya, bir olayı olduğu gibi anlatır öykücü, olduğu gibi sahneye getirir, oyun yazarı... olurdu insanlar... Bu işin bir yönü...

Bir de oyunun, ya da genel olarak sanat yapıtının iyi örülmüş olması gerekir, inandırıcı olması gerekir bu örünün inancımca... Anlaşıyor ki Dürrenmatt, yaşantımın üç değişmez ilişkisini işlemiş bu yapıtında, daha çok. Aşk - Para - bilim. Anlaşıyor ki düzenbaz Muheim'le parayı, Olga'yla aşkı, Prof. Schletter ile de bilimi, alabildiğine yermektedir. Öte yandan rahip Lutz'la da kutsal inançları alabildiğine yermektedir. Oyunu seyredenler için

bu gerçek tartışmasıdır sanırım. Öyleyse yazar ne demek, ne söylemek istemektedir? Bunu anlamak biraz güç... Öte yandan bunu: «Dünyayı ortaya çıkartan» formülüne bağlayamayız, çünkü dünyadaki gerçeklerin, bu gerçeklere uyup uymadığı tartışılabilir. Sonra, bunlar arasındaki örgü de, pek öyle inandırıcı ve sağlam değil. Karanlıkta göz kırpmak gibi bir şey? İnsan, ancak ken dinisi çok, amma çok zorlarsa bu örgüyü farkedebilir... Denebilir ki, bu, yazarın ustalığını gösterir. Bence bu da, tartışılacak bir konudur amma, burada tartışılması olanaklı sınırları dışında...

Tüm bunlardan sonra benim esas üzerinde durmak istediğim şey de, devlet tiyatrosunda böyle, yapıtların oynanması, böyle yapıtlara emek harcanmasıdır. Unutmamak gerekir ki, Türkiye herhangi bir Batı ülkesi değildir. Herhangi bir batı ülkesinin insanlarına Dürrenmatt, çok şeyler söyleyebilir, herhangi bir Batı ülkesinde belki de Tiyatro demek, Dürrenmatt demektir amma, Türkiye'de devlet tiyatrolarının görevleri, herhangi bir Batı ülkesi devlet tiyatrolarından çok daha, ayrı çok daha başka, hattâ çok daha ağırdır tartışması.

Böyle olduğu için de, Devlet tiyatrolarının başında bulunanların, yapıt seçmekte, yapıt sahneye koymakta çok daha ayrı düşünceleri, çok daha ince eleştiriler, sık do kumaları gerekir. Batıdaki devlet tiyatrolarının sayısı ile, bizim devlet tiyatrolarımızın sayısı arasındaki uçurum, bizim bu fikrimizi doğrular niteliktedir, sanırım. Kaldı ki, Batı insanı için, tiyatroların anlamı, bizdeki anlamdan çok daha ayrı, çok daha başkadır tartışması...

Bunlara, bu söylenenlere karşı ilgililerin: «Ne yapalım, bizde oyun yazarı, istenildiği kadar bol değil, bizde telif yapıt, fazla yazılmıyor.» savunmalarını katıyyen, amma katıyyen benimsemiyorum, bu konuyu istenilen ilgiyle tartışırım. İstenirse, bizde istenildiği kadar bol oyun yazarı, istenilenden çok, oynanabilecek nitelikte, telif eser bulunabilir.

Tüm bunlardan sonra, oyunun oynanışı hakkında şunlar söylenebilir. Ressam'da Ejder Akışık, Onan, şuh karısında Gülseren Ünderer Morgan, Nobel kazanan yazar rolünde, Tekin Akmansoy Profesyonel bir sanatçı olarak kendilerinden bekleneni ve isteneni verdiler. Ashında, ken dilerinden yazar da pek fazla bir şey istememişti ya... Oyun da zaten, öyle, sanatçıdan, pek fazla bir şey isteyecek şekilde kurulmamıştı... Belki de, bizim tiyatro anlayış sınırlarımızın dışındaydı oyun... Yoksa, ne bir olay örgüsü vardı oyunda, ne de inandırıcı bir olay zinciri... Bilmem amma, bana bu oyundan çıkarken, keçiboynuzu yemişim gibi geldi...

Ayrıca, oyunda ufak da olsa, rejî hatâları da yok değildi... Örneğin oyuncular, sık sık arkalarını seyirciye dönüyorlardı, sonra Bn. Nonsen'in sesi de, bazı sahnelere de hiç, amma hiç çıkmıyordu... Muheim'in ise, sinirlendiği sahnelerde, diksiyonu kötüleşiyordu...

Oyun, çok güzel bir dille Türkçeye çevrilmişti...

Son olarak, şunu söylemek mümkün, belki Göktaşı - Meteor - Batı tiyatro ölçülerine göre, çok iyi bir oyundur, belki Batıdaki tiyatro seyircisine çok şey söylemektedir, amma bizim toplumumuzun koşulları, bu ölçülere vurulamaz... Vurulmadığı için de, Devlet tiyatroları bir yapıta emek verirken, çok daha başka ölçüler kullanması gerekir... Batı'da tiyatro, belki % 80 eğlencedir amma, bizde henüz, sanırım % 90 hattâ daha fazla, öğrenmedir. Bunu böyle bilmek, sanırım toplumun faydasına...